

ROZČAROVANIE Z ROZČAROVANIA

John Hall

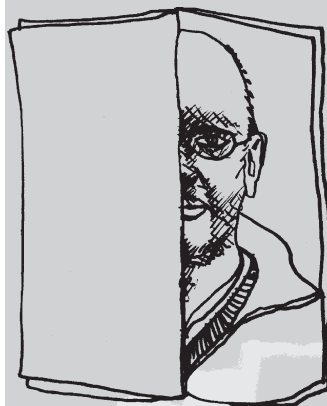
Ernest Gellner, česko-britský filozof a antropológ, bol jedným z tých mysliteľov, ktorí zásadnou mierou prispeli k povojnovej intelektuálnej kultúre a dokázali ísť do hĺbky pri skúmaní komunizmu, jeho konca a možnostiach pre tento sociálny svet. Nasledujúca pasáž – z *The Rubber Cage: Disenchantment with Disenchantment* (Gumená klietka: Rozčarovanie z rozčarovania) zo zbierky *Culture, Identity, and Politics* (Kultúra, identita a politika – pozn. prekl.), Cambridge 1987 – znázorňuje jeden aspekt jeho intelektuálneho príspevku. Hnusilo sa mu lajdácke a rozvolnené sociálno-politické teoretizovanie a bol nemilosrdný kritik relativizmu, ktorý toto teoretizovanie často sprevádza. V tomto texte rozlišuje medzi oblasťami dôsledného myslenia a rozširujúcou sa neporiadnou intelektuálnou tvorbou.

GUMENÁ KLIETKA

Ernest Gellner

Mrazivé intelektuálne odvetvie racionality sa týka v prvom rade dizajnu a v druhom rade výroby priemyselných artefaktov. *Modus operandi*, štýl a duch jednotlivcov a inštitúcií zodpovedných za tieto kľúčové aspekty našej spoločnosti musia vyjadrovať toho zodpovedného a disciplinovaného ducha či Geist, v ktorom Max Weber rozpoznal predchodcu nášho sveta. Sveta, ktorý rovnako reprezentuje slobodný podnikateľ, ako aj byrokrat.

Avšak: s nárastom bohatstva a automatizácie, počet robotníkov a človekohodín venujúcim sa dizajnu a samotnej výrobe klesá, hlavne čo sa týka v proporcii k celkovej produkcii. Pracovný týždeň sa zmršťuje, odpočinok narastá; rovnako sa predlžujú večere, víkendy ako aj čas vyhradený na „vzdelávanie“. Samotné vzdelávanie stráca na dôslednosti a disciplíne. V rámci pracovných hodín a v rámci práceschopných ľudí terciárny sektor služieb narastá, zatiaľ čo počet ľudí v samotnej

výrobe porporčne klesá. Avšak oddychová sféra, práca v terciárnom sektore, ako aj pomerne veľká časť pracujúcich vo výrobnej sfére majú isté vecí spoločné. Spája ich používanie pracovných strojov, ktoré sa ovládajú čím ďalej tým jednoduchšie a *intuitívne*. Pod „intuitívnym“ ovládaním myslím také, ktoré je očividne zrejme síce nie pre kohokoľvek, ale určite pre tých, ktorí vyrastali v prostredí priemyselných hračiek a prístrojov.

Posúďte ten banálny, ale typický symbol moderného veku – motorové vozidlo. Navrhnutie nového modelu nepochybne vyžaduje poriadnu dávku karteziánskeho myslenia. Rovnako ako si do určitej, hoci rozdielnej miery, vyžaduje dohľad nad jeho výrobou, ako aj následná oprava. Avšak jeho *prevádzku* si nič také nevyžaduje. Návody ako použiť kormidlo, plynový pedál či brzdu sú tak jednoduché a očividné, že ešte aj ich podrobný popis sa zdá samoúčelný. Pointa však spočíva v tom, že počet ľudí, ktorí sa podieľajú na návrhu a výrobe motora je malý a ešte sa zmrštuje. A kvantita opráv, ktoré si vyžadujú rozmýšľanie – teda vylúčenie možných kazov pri hľadaní a oprave chyby – pravdepodobne tiež klesá, keďže narastá trend vymeniť súčiastku namiesto jej opravy. Čo však vyplýva z toho, že počet užívateľov aut narastá? Na ústupe sú činnosti vyžadujúce karteziánske myslenie (ako v pomere k obyvateľstvu tak aj v pomere k vynaloženému času u jednotlivca), zatiaľ čo na vzostupe sú činnosti vyžadujúce ľahkú, intuitívnu a takmer banálnu aktivitu.

Ak je to toto zovšeobecnenie reálne – a nezdá sa mi, že existujú vážne pochybnosti o jeho pravdivosti – bolo by naozaj nezvyčajné, keby podmienky, ako sme ich popísali, nereflektovali rovnaký stav našej kozmológie.

To je, samozrejme, presne to, čo naše skúmanie potvrdzuje. Zaujímavý aspekt súčasnej doby nie je to, či je náboženská, revolučná, konzervatívna atď. Predstavuje totiž, v rozdielnych časoch a na iných miestach, všetky tieto aspekty. Čo je zaujímavé, a do veľkej miery všade podobné, je druh a pôsobenie náboženstva, protestu, konzervativizmu a pod., s ktorými sa stretávame. Určité podobné vlastnosti prepájajú navonok veľmi rozdielne aktivity, a tie siahajú od závrtných výšok formálnej filozofie až po prízemnú bezprostrednosť mládežníckej kultúry a popových hviezd. Je takmer nemožné podložiť takto širokospektrálne zovšeobecnenie, ale možno ho ilustrovať na príkladoch. Môj výber príkladov, samozrejme, odráža to, čomu viac menej rozumiem a netvrdím, že je to čosi viac než ilustratívne.

z anglického originálu preložil S. A.